

TOEKOMSTIGE BEDRIJFSMUTATIES IN DE GEMEENTEN ANDLIJK EN GROOTEBROEK

Dr. J. Butijn en L.W. Vink

BIBLIOTHEEK DE RAANP
Droevendaalsesteeg 3a
Postbus 241
6700 AE WageningenInleiding

Bij de voorbereiding van de ruilverkaveling "Het Grootslag" worden vragen opgeroepen over de toekomstige bedrijfsvormen in dat gebied. Het wegen- en waterlopenplan bijvoorbeeld moet worden opgezet, rekening houdend met onder andere de diepte en het gebruik van de toekomstige percelen. Het aantal kavels en percelen wordt in belangrijke mate bepaald door het toekomstig bodemgebruik en de bedrijfsgrootte. Grote bedrijven zullen bijvoorbeeld twee kavels, gelegen op een verschillend bodemtype, kunnen wensen. Deze bedrijven zullen waarschijnlijk met een grotere perceelslengte genoegen nemen.

Hoewel het aantal tuinbouwbedrijven in Nederland in de laatste jaren nauwelijks afneemt, zal volgens sommigen in de toekomst de bedrijfsgrootte toenemen van de vollegronds groentebedrijven en de bollenteeltbedrijven zoals ze nu in de Streek voorkomen en dus het aantal bedrijven afnemen. Indien evenwel het bedrijfstype zou veranderen in de richting van meer intensieve teelten, bijvoorbeeld met gebruik van meer glas, dan is een bedrijfsverkleining of bestending van de bestaande toestand ook denkbaar.

In het verleden was de grootte van het tuinbouwbedrijf allerminst constant. De jonge teler begon met een betrekkelijk klein bedrijf, dat in de loop van zijn leven in grootte toenam. Aanvankelijk werd vaak een deel van het ouderlijk bedrijf gehuurd. Later werd een groter deel van de ouders gehuurd of geërfd, en ook grond van anderen aangetrokken - zie tabel 2 -. Vooral in een tijd met hoge prijzen of schaarste aan grond is de geërfde grond van veel betekenis voor de' bedrijfsgrootte. Naast de grootte van het ouderlijk bedrijf speelt het aantal opvolgers een rol bij het tot stand komen van de toekomstige bedrijfsgrootte.

De factoren die in het verleden een grote rol hebben gespeeld bij het tot stand komen van de bedrijfsgrootte zullen in de toekomst misschien aan betekenis inboeten, maar voorlopig niet zonder belang zijn

17.86026

voor de ontwikkeling van de bestaande bedrijven. Voor de toekomst zal men onder andere rekening moeten houden met de volgende factoren:

1. De bestaande verdeling over de bedrijfsgrootteklasse.
2. Het huidige aantal bedrijfsopvolgers. Dit is voor de niet al te jonge leeftijdsklasse wel na te gaan. In hoeverre andere beroepen ook jonge tuinders zullen aantrekken is evenwel moeilijk te voorspellen.
3. Het vertrek van tuinders naar andere gemeenten is momenteel van weinig betekenis. Of dit vertrek in aanzienlijke mate zal gaan optreden is moeilijk te voorzien. Indien de ruilverkaveling lang op zich zou laten wachten is een vertrek van jonge tuinders op grote schaal niet uitgesloten.
4. De omzetting van landbouw- in tuinbouwgronden. Deze is in het verleden van groot belang geweest, maar kan in 'Het Grootslag' van weinig betekenis meer zijn, aangezien vrijwel alle grond reeds voor tuinbouwdoeleinden in gebruik is.

In ons onderzoek werd nagegaan hoe de eerste twee factoren de toekomstige verdeling van de bedrijven over de grootteklassen zal beïnvloeden in de komende 10- of 20-jarige periode.

Werkwijze

Aan een groep van 3 tot 5 plaatselijk goed bekende personen zijn de volgende vragen gesteld:

1. Onder hoeveel bedrijfsopvolgers zullen de bestaande bedrijven, ieder voor zich, worden verdeeld binnen perioden van 10 respectievelijk 20 jaar.
2. Welke bedrijven zullen binnen 10 respectievelijk 20 jaar worden beëindigd, waarvoor geen aanwijsbare erfgenamen zijn.

Bij het stellen van deze vragen en de verwerking van de gegevens zijn de volgende vooronderstellingen aangehouden:

1. Tenzij anders bekend, wordt aangenomen dat het bedrijf op 65-jarige leeftijd van de huidige grondgebruiker zal worden beëindigd, of in gewijzigde vorm door de erfgenamen zal worden voortgezet.

2. Indien er meer dan één opvolger bekend is, zal het bestaande bedrijf in gelijke delen over de gebruikers-erfgenamen worden verdeeld.
3. Aangezien het van de omstandigheden afhangt, of de tuindersvrouw door haar huwelijk grond aan die van haar echtgenoot toevoegt, zijn hierover twee veronderstellingen uitgewerkt:
 - a. de tuinder erft van de zijde van zijn vrouw een evengrote oppervlakte grond als hijzelf zou erven.
 - b. De tuinder erft van de zijde van zijn vrouw geen grond.

De eerstgenoemde veronderstelling sluit het meest aan bij het Nederlandse erfrecht, maar blijkt bij de kleinere bedrijven niet bij het gewoonterecht aan te sluiten. De tweede veronderstelling geldt zeker niet voor de grotere bedrijven met meer dan 3 ha grond. Men krijgt de indruk, dat de vrouw in Andijk vaker een aandeel van de ouderlijke grond verkrijgt dan in Grootebroek.

De gevolgen voor het resultaat van de berekeningen van de toekomstige bedrijfsgrootteverdeling als gevolg van de vorengenoemde veronderstellingen over de vererving van grond zijn onder andere:

ad a. Ook de dochtersaandelen in de erfenis moeten worden geschat. Dit blijkt nog veel speculatiever te zijn dan de schatting van het aandeel van de zoonopvolgers. Doorgaans is er dan ook bij het vraaggesprek met de plaatselijke deskundigen geen rekening mee gehouden.

Het gevolg hiervan is, dat wij de bestaande bedrijven in een te gering aantal delen hebben gesplitst, zodat de werkelijke bedrijven kleiner zullen uitvallen dan werd berekend.

ad b. Indien de tuindersvrouw wel grond erft voor het bedrijf van haar echtgenoot, zullen bij deze veronderstelling de toekomstige bedrijven te klein worden berekend.

De werkelijke verdeling van de toekomstige bedrijfsgrootte zal dus een tussenpositie gaan innemen tussen de resultaten berekend volgens de twee genoemde veronderstellingen. Bij de grote bedrijven zal de berekening volgens de eerst-

genoemde veronderstelling (de vrouw met grond), bij de kleinere bedrijven volgens de laatstgenoemde veronderstelling (de vrouw zonder grond), de beste benadering zijn.

4. De schatting van het aantal bedrijfsopvolgers in Andijk bleek speciale moeilijkheden op te leveren. Ter vereenvoudiging is daarom verondersteld, dat het bedrijf waar twee of meer opvolgers aanwezig zijn, in de toekomst zal vallen in de navolgende (kleinere) grootteklasse dan bij twee opvolgers. In Grootebroek (dat ook Lutjebroek omvat) is verondersteld dat het bedrijf steeds in gelijke delen over de opvolgers zal worden verdeeld.

In het onderzoek zijn alle bedrijven betrokken uit de Gemeenten Andijk en Grootebroek, die door de Provinciale Voedselcommissaris bij de mei-inventarisatie van 1961 werden geregistreerd. De gegevens over deze bedrijven zijn door de Provinciale Voedselcommissaris welwillend ter beschikking gesteld.

Enkele bedrijven met vrijwel alleen gehuurde grond zijn buiten beschouwing gelaten.

Resultaten

Zowel in de perioden 1961-1971 als in 1971-1981 zal ongeveer een vierde van de bestaande bedrijven worden gevormd door bedrijven die door samenvoeging of afsplitsing met delen van andere bedrijven zijn gevormd - zie tabel 1 -.

Voor 15-20% van de bedrijven is in de periode van 1961-1971 geen directe opvolger aan te wijzen. Het merendeel van deze bedrijven zal worden gevoegd bij andere. Daardoor zal nog een aanmerkelijk groter aantal dan het vierde deel van alle bedrijven gaan bestaan uit samengevoegde en door splitsing gevormde bedrijven. Voor de periode van 1971-1981 valt te voorzien, dat 5-10% van de bedrijven geen aanwijsbare opvolger zal hebben. Aangezien deze periode nog ver in het verschieft ligt, moet dit percentage uiteraard veel speculatieve worden genoemd.

De verdeling van de nieuw-samengestelde bedrijven over de verschillende grootteklasse geeft weinig regelmaat te zien. Alleen kan men bij benadering vaststellen, dat in de kleinste en in de grootste klasse geen hoge percentages van deze bedrijven zullen voorkomen.

Ruim de helft van alle bedrijven zonder aanwijsbare opvolger komt voor in de grootteklasse van 0-2,1 ha, terwijl zich nog een derde deel bevindt in de klasse 1-2 ha.

Vooraf de kleinste bedrijven zullen in aantal afnemen. Van de bedrijven van 0,2-1 ha zal slechts de helft of twee derde overblijven. De middelgroepen (1-2 en 2-3 ha) zullen hun aandeel in het totale aantal bedrijven handhaven, terwijl het aandeel van de nog grotere bedrijven zal toenemen of gelijk blijven.

Bespreking

Het mag nauwelijks verwondering wekken, dat in een periode van tien jaar een vierde deel van de bedrijven gaat bestaan uit opnieuw samengevoegde of gesplitste bedrijven. Een tuindersgeneratie gaat immers niet veel langer mee dan veertig jaar. Bij gevolg zal, in een stabiele situatie, ongeveer een vierde van de bedrijven per tien jaar worden overgedaan aan de kinderen of andere erfgenamen.

Het feit, dat 15-20% van de bedrijven geen direct aanwijsbare opvolger heeft in de komende tien jaar wijst erop, dat de situatie in deze streek echter niet stabiel is. Dit geldt vooral voor de kleinste (0,2-1 ha) bedrijven, waarvan ruim de helft geen opvolger heeft. Deze bedrijven zullen meestal worden verkocht en bij andere bedrijven gevoegd. In mindere mate geldt deze situatie ook voor bedrijven van 1-2 ha.

Het grote percentage van de bedrijven van 0,2-1 ha dat zal worden beëindigd kan vrijwel worden verklaard uit de omstandigheid, dat de kleinste bedrijven worden geleid door een relatief groot percentage tuinders ouder dan 65 jaar - zie tabel 2 -. Veelal zijn dit slechts fictieve bedrijven, omdat de grond ervan wordt verhuurd of grotendeels beteeld met tulpen.

Het beeld van het bedrijf in de polder 'Het Grootslag' vertoont nog alle trekken van de sterke dynamiek die het tuinbouwbedrijf steeds kenmerkte. Bedrijven worden gesticht, vergroot en weer verdeeld onder de erfgenamen. In dit beeld past geen star patroon van een bedrijf met een constante oppervlakte, steeds gelegen op dezelfde plaats, zoals dit in het landbouwbedrijf elders vaak wordt aangetroffen. Vooral bij een geleidelijke omschakeling van de bestaande bedrijven naar meer gespeci-

aliseerde typen zal er echter een groter ruilverkeer in grond ontstaan. Het valt bijvoorbeeld te voorzien, dat de gespecialiseerde bollenbedrijven in grootte zullen toenemen. Anderzijds zullen de bedrijven die zich met de tuinbouw onder glas gaan bezighouden vaak grond willen afstoten, omdat niet alle grond door hun kan worden verzorgd.

In deze situatie zal een wegen- en waterlopenplan, dat een dergelijk intensief verkeer van grond mogelijk maakt, van groot belang kunnen zijn.

Kavels die door hun afmeting en ligging splitsbaar zijn in de kleinste bruikbare eenheid, bijvoorbeeld van ca 1 ha, verdienen dan de voorkeur.

De verzamelde gegevens zijn ook vergeleken en aangevuld met uitkomsten van een aantal officiële tellingen.

1. De landbouwtellingen leveren over de trend in het totale aantal bedrijven een belangwekkend beeld. Het aantal bedrijven is namelijk enige jaren na de tweede wereldoorlog maximaal geweest, maar is nu aan het afnemen - zie ook P. KOOIMAN. Enkele sociale en economische aspecten van de tuinbouw in Grootebroek. P.P.D. van Noord-Holland. Dit gegeven bevestigt de gevonden tendens naar een bedrijfsvergroting, zie afb. 1, die grotendeels ontleend is aan KOOIMAN. (Ons aantal bedrijven 0,2-1 ha is gesteld op 2 x het aantal van 0,5-1 ha dat in het totaal aantal bedrijven van KOOIMAN is opgenomen.)
2. Het aantal meewerkende manlijke gezinsleden volgens de metingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek was in 1960 en 1961 veel groter dan het aantal bedrijfshoofden dat in de komende 10 jaar zal moeten worden vervangen. (Dit is gesteld op 25% in het huidig aantal). Wij nemen daarbij aan, dat alle bedrijven uit een bepaalde grootteklasse kunnen worden vervuld over de daarin aanwezige meewerkende zonen. Op de grote bedrijven zijn relatief te veel, op de kleine bedrijven te weinig opvolgers aanwezig.

Landbouwtelling 1960 (gegevens Prov. Voedsel Comm. Noord Holland).

Percentage manlijke meewerkende gezinsleden

Gemeente of onderdeel	Bedrijfsgrootteklasse in ha			
	1 - 2	2 - 3	3 - 3	5
Andijk	6	29	59	82
Grootebroek	2	36	77	168
Lutjebroek	1	20	60	192

Nu werd de leeftijd van de meewerkende gezinsleden in de mei-tellingen niet vastgelegd. Vooral onder de jongere gezinsleden zullen er wel zijn die op latere leeftijd hun beroepskeuze nader bepalen en alsnog uit de tuinbouw zullen afvloeien. Het totale aantal manlijke meewerkende gezinsleden zal dus weinig waardevolle gegevens over het aantal toekomstige bedrijfshoofden kunnen geven.

3. De 13e Algemene Volksstelling 1960 van het Centraal Bureau voor de Statistiek geeft naast het aantal meewerkende manlijke gezinsleden ook de leeftijdsopbouw van deze groep. Indien wij aannemen dat de leeftijdsopbouw van de agrarische jongeren hetzelfde is als van de gehele groep - ze vormen zelf het grootste aandeel van deze groep - dan is de volgende vergelijking mogelijk.

	Manlijke, meewerkende gezinsleden			Te vervangen grondgebruikers 25% van het totaal	
	Andijk	Grootebroek		Andijk	Grootebroek
ouder dan 20 jaar	60	97	alle grondgebruikers	113	118
ouder dan 15 jaar	92	171	Grondgebruikers met meer dan 1 ha grond	70	76

Het aantal Andijkse zoons is te klein voor het aantal vrijkomende bestaande bedrijven. Het aantal zoons ouder dan 20 jaar is ook te klein voor het aantal tuinders met meer dan 1 ha grond. De verhouding opvolgers (= mnl. meew. gezinsleden)/vrijkomende bedrijven volgens de volkstelling, geeft een aantal grondgebruikers dat goed aansluit bij het aantal dat volgens de plaatselijke deskundigen in 1971 zal bestaan.

Het aantal meewerkende manlijke gezinsleden ouder dan 15 jaar in de

gemeente Grootebroek blijkt veel groter te zijn dan het aantal vrijkomende bedrijven. Het aantal meewerkende zoons ouder dan 20 jaar is kleiner dan het totale aantal vrijkomende bedrijven, maar groter dan het aantal vrijkomende bedrijven groter dan 1 ha.

Het aantal oudere meewerkende zoons is nog 30% groter dan het aantal bedrijven groter dan 1 ha dat in 1971 volgens de plaatselijke deskundigen zal bestaan.

Een vergelijking van de onze met gegevens uit andere bronnen geeft de volgende resultaten:

1. De verkregen gegevens zijn niet uit andere tellingen te verkrijgen.
2. Er zijn geen resultaten uit andere tellingen bekend die ernstig in strijd zijn met onze conclusies.
3. De landbouw (mei)-telling zou, indien de leeftijd van de meewerkende zoons werd opgevraagd globale gegevens kunnen verstrekken die enigzins vergelijkbaar zijn met de resultaten uit een aparte enquête zoals door ons is uitgevoerd. Als het gaat om een toekomstbeeld over de omvang van het aantal grondgebruikers, dan heeft een doelgerichte vraag naar de bedrijfsopvolging de voorkeur boven een indirecte vraag naar het aantal meewerkende zoons boven een bepaalde leeftijd.

Conclusies

In de gemeenten Andijk en Grootebroek zal in de 10-jarige perioden 1961-1971 en 1971-1981 een vierde deel van het aantal bedrijven worden vervormd, doordat ze zullen zijn samengesteld uit delen van andere bedrijven die werdengesplitst of opgeheven.

Bovendien zal in de periode van 1961-1971 circa 15-20% van de bedrijven worden samengevoegd met andere, omdat er geen opvolger voor aanwezig is. Het betreft hier voornamelijk bedrijven kleiner dan 2 ha. In de periode van 1971-1981 valt nu bij benadering te voorzien, dat op 5-10% van de bedrijven geen directe opvolger zal komen.

De verdeling van de bedrijven over verschillende grootteklassen zal, volgens de aangehouden vooronderstellingen, in de komende 10 respectieve-

lijk 20 jaar een lichte verschuiving te zien geven naar de grotere (groter dan 3 ha)klassen.

Het toekomstige tuinbouwbedrijf zal, evenals in het verleden, gevormd en worden vervormd. Bij een inrichting van een tuinbouwgebied moet dan ook worden gerekend met een belangrijk ruilverkeer in grond.

Tabel 1

Toekomstige bedrijfsgrootte-verdeling in Andijk en Grootebroek

Gemeente	Veronderstelling vererving	Jaar	0,2 - 1				1 - 2			
			Aantal	Aantal in % van het totale aantal	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedr. zonder opvolgers in % van het totaal	Aantal	Aantal in % van het totale aantal	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedr. zonder opvolgers in % van het totaal
Andijk	vrouw erft grond	'61	103	23		10	148	33		4
		'71	66	15	2	3	128	28	3	3
		'81	52	13	-		81	20	1	
	vrouw erft geen grond	'71	78	19	5		141	34	8	
		'81	90	21	5		157	37	9	
	50% vrouwen erft grond	'71		17	3			31	5	
		'81		17	2			28	5	
Grootebroek	vrouw erft grond	'61	35	15		7	52	23		3
		'71	20	9	1	4	44	19	1	5
		'81	12	4			47	17	6	
	vrouw erft geen grond	'71	23	10	2		83	35	16	
		'81	45	16	11		127	46	22	
Grootebroek	50% vrouwen erft grond	'71		10	1			27	8	
		'81		10	5			27	14	
Lutjebroek	vrouw erft grond	'61	38	16		11	63	26		7
		'71	10	5		1	44	20	1	2
		'81	14	6	2		36	15		
	vrouw erft geen grond	'71	16	7	2		69	31	11	
		'81	20	8	2		90	37	12	
	50% vrouwen erft grond	'71		6	1			26	6	
		'81		7	2			26	6	

2 - 3				3 - 5				meer dan 5 ha						
Aantal	Aantal in % van het totale aantal	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedr. zonder opvolgers in % van het totaal	Aantal	Aantal in % van het totale aantal	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedr. zonder opvolgers in % van het totaal	Aantal	Aantal in % van het totale aantal	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedr. zonder opvolgers in % van het totaal	Totaal aantal bedrijven	Gesplitste of samengevoegde bedrijven in % v.h. totaal	Bedrijven zonder opvolger
90	20		1	74	16			39	8			454		15
111	26	9	1	89	21	6		43	10	1		429	21	7
122	30	10		82	21	5		62	16	5		399	21	
98	23	6		62	15	6		38	9	2		417	27	
100	23	6		46	10	2		38	9	2		431	24	
	25	7			18	6			9	2		423	23	
	27	8			16	4			12	4		415	23	
	24		2	66	29		2	22	9			230		14
64	27	9	2	80	34	11		27	11	3		235	25	11
82	30	10		109	39	14		27	10			277	30	
61	26	6		50	21	1		18	8			235	25	
57	20	3		35	13			13	5			277	36	
	26	8			23	6			9	2		235	25	
	25	7			26	7			8			277	33	
65	26		2	53	22		2	25	10			244		22
70	31	6	2	72	32	15		27	12	4		223	26	5
68	28	4		97	40	13		26	11	2		241	21	
80	36	9		43	20	1		15	6			223	23	
84	35	5		40	17	2		7	3			241	21	
	33	8			26	8			9	2		222	25	
	32	5			29	8			7	1		241	21	

Tabel 2
Leeftijdsopbouw grondgebruikers 1961

Gemeente	Bedrijfs- grootteklasse	ouder dan 65	leeftijdsklasse			jonger dan 35
			55 - 65	45 - 55	35 - 45	
Andijk	0,2 - 1 ha	<u>38%</u>	15%	9%	25%	14%
	1 - 2	8	<u>27</u>	<u>26</u>	19	20
	2 - 3	6	20	25	<u>33</u>	16
	3 - 5	5	22	<u>33</u>	23	18
	meer dan 5	15	<u>26</u>	<u>26</u>	23	11
	alle klassen	15	22	23	24	16
Grootebroek/ Grootebroek	0,2 - 1	<u>34</u>	17	14	9	26
	1 - 2	10	6	<u>31</u>	17	<u>37</u>
	2 - 3	2	18	22	27	<u>31</u>
	3 - 5	3	23	<u>35</u>	26	14
	meer dan 5	9	<u>36</u>	32	9	14
alle klassen	9	18	27	20	25	
/Lutjebroek	0,2 - 1	<u>50</u>	11	11	8	21
	1 - 2	3	17	22	<u>32</u>	25
	2 - 3	3	12	28	<u>32</u>	25
	3 - 5	-	<u>30</u>	21	25	25
	meer dan 5	4	<u>44</u>	40	12	-
	alle klassen	10	16	23	29	22

Aantal landbouwbedrijven gemeente Grootebroek

Afbeelding 1

Aantal bedrijven
groter dan 0,5 ha

800

700

600

500

400

300

200

100

1910

1920

1930

1940

1950

1960

12.

Oppervlakte geregistreeerde grondoverdrachten in de gemeenten Andijk en Grootebroek uitgedrukt in procenten van de kadastrale oppervlakte land

11.

10.

9.

8.

7.

6.

5.

4.

3.

2.

1.

1920

1930

1940

1950

1960

■ Andijk
■ Grootebroek